

ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ІСТОРИЧНОЇ ТЕМАТИКИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 5-6 КЛАСАХ

Наталя Богданець-Білокаленко,

*доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу навчання мов
національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки
Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна).*

Ключові слова: художній твір, історична тематика, українська література.

Читання підлітками художньої літератури посідає важливе місце в літературній освіті сучасного школяра. Сучасна проза для дітей розмаїта жанрами та тематикою. Це біографічна, пригодницька, фантастична, реалістична та історична проза, детективи. З 2005 року поступово починає розвиватися сучасна українська історична проза для дітей.

Інтерес до минулого, до історичних подій завжди приваблював дослідників, науковців, а також і письменників, зокрема дитячих. Українська історична проза має свою традицію. «Письменники постійно зверталися до важливих, зламних періодів в історії України, створюючи силою свого таланту й творчої уяви яскраві образи минулих часів» [1]. Відтворити події минулого в художньому осмисленні вдавалося письменникам як минулого, так і сучасності: Пантелейману Кулішу, Андрію Чайковському, Івану Нечую-Левицькому, Уласу Самчуку, Павлу Загребельному, Ліні Костенко, Василю Шклярю, Андрію Кокотюсі та багатьом іншим.

Історична проза – це художні твори різних жанрів, у яких відображено важливі події та постаті конкретного історичного періоду. Але подаються вони через художні образи, створені фантазією та талантом письменників. Надумку Л.Овдійчук, «історико-пригодницькі тексти відтворюють реальні події конкретного історичного періоду та людину, що живе в цих реаліях. Проте, створити художній твір без вигадки та домислів неможливо, оскільки фантазія автора відіграє провідну роль у мистецтві» [3].

Художня інтерпретація історичних подій завжди привертала увагу юних читачів. «Поєднання фактографічності, хронології подій з пригодницьким сюжетом, змалюванням історичних осіб, художніми домислами – ознаки історичної прози, адресованої дітям та юнацтву» [2, с. 324]. Звернемо увагу на сучасну історичну прозу для дітей 10-12 років.

У річищі історичної прози для дітей та підлітків працюють: Зірка Мензатюк («Козацька шабля», «Як я руйнувала імперію», «Дике літо в Криму», «Ангел Золоте Волосся»), Марія Морозенко (дилогія: «Іван Сірко –

великий характерник», «Іван Сірко – славетний кошовий»), Володимир Рутківський (романи-трилогії: «Джури козака Швайки», «Сині води»; «Сторожова застава»). В основі цих повістей і романів – розповіді про боротьбу українців за незалежність і волю.

Зазвичай у таких творах конкретно означено певний географічний регіон, країну, населений пункт, де відбуваються події, згадуються географічні об'єкти з їхньою історичною назвою. Чітко вказується історична епоха (або з контексту стає зрозуміло), описуються її реалії: деталі побуту, одягу, особливості мови персонажів. «Проте автори уводять до своїх творів вигаданих персонажів, домислюють події, які могли б відбутися за художньою логікою, створюють серію пригод, сюжет в основному будують за причинно-наслідковим зв'язком. Письменник більш вільний у своїх домислах тоді, коли йдеться про історичний час (як у трилогіях В.Рутківського), а не про конкретну історичну особу (як у М.Морозенко в діалогії про І.Сірка» [3].

У 2020 році відбулося оновлення навчальних програм з усіх дисциплін середньої школи. Нас цікавлять насамперед програми з української літератури для 5-6 класів НУШ. Подано три модельні програми (<https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/ukrains-ka-literatura/>). Так, у модельній навчальній програмі авторів Архипова В.П., Січкара С.І., Шило С.Б. запропоновано твори класиків: для обов'язкового вивчення Олександра Олеся фрагменти із «Княжої України» та Івана Нечуя-Левицького «Запорожці» та для варіативного почитання: Антіна Лотоцького «Ольга Перевізниківна», «Михайло-семиліток», Івана Крип'якевича «Малі козаки», Петра Шкурата «Запорозькі підводні човни», Анатолія Горового «Доки шабля в руці» та сучасниці Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі» (5 клас). Для читання і вивчення у 6 класі за згаданою програмою автори пропонують: обов'язкові для вивчення твори: Володимира Рутківського «Джури козака Швайки», Миколи Вороного «Євшан-зілля». *Варіативні твори*: Андрій Кокотюха «Таємниця козацького скарбу», Марія Морозенко. «Іван Сірко – великий характерник», «Іван Сірко– славетний кошовий».

У модельній навчальній програмі авторів Чумарної М., Пастушенко Н. запропоновано для вивчення твори історичної тематики лише у 6 класі: оповідання Антіна Лотоцького «Данило-король» та повість Володимира Рутківського «Джури козака Швайки».

У програмі авторського колективу Качак Т., Кизилова В., Пахаренко В., Яценко Т. та ін.) твори історичної тематики представлено кількома авторами: Сергій Плачинда «Богатирська застава», Антін Лотоцький «Михайло-семиліток», сучасницею Зіркою Мензатюк «Дочка Троянди» та «Таємниця козацької шаблі».

Як бачимо з аналізу, автори вводять твори сучасних письменників історичної тематики до програми. Наприклад, твір Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі» присутній в усіх проаналізованих програмах НУШ для 5-6 класів. Та дві програми пропонують твір Володимира Рутківського «Джури козака Швайки». Зрозуміло, що обсяг не дозволяє, проте радимо вчителям давати інші твори історичної тематики сучасних авторів для самостійного прочитання чи на позакласне читання.

Отже, твори історичної тематики є цікавими для сприймання учнями (краще допомагають усвідомити ті чи ті історичні процеси, події), а тому вони повинні бути присутні у шкільній програмі та позакласному читанні, оскільки читач не тільки констатує події минулого, але й вимальовує своє ставлення до зображуваних подій, усвідомлює ланцюжки взаємозалежності між минулим і сучасним.

Список літератури

8. Загальна характеристика української історичної прози. *Бібліотека української літератури*. Елект. ресурс: [<https://ukrclassic.com.ua/katalog/teoriya-literaturi/2655-zagalna-kharakteristika-ukrajinskoji-istorichnoji-prozi>].

9. Качак Т. Українська література для дітей та юнацтва : підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2016. - 352с.

10. Овдійчук Л. Жанри та стильові особливості сучасної прози для дітей. *Ключ*. Елект. ресурс: [<https://chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/305>].